

METİNDE KATILANLAR (ACTANTS) NASIL BULUNUR?

-BİR UYGULAMA-

Rıza FİLİZOK

A) Katılanlar (actants) hakkında kısa hatırlatmalar:

Bir hikâye veya romanın şahıs kadrosu ayrı, ROLLER (Katılanlar) kadrosu (actants) ayrıdır:

Her hikâyede yüzeysel yapı düzleminde altı " temel şahıs" bulunur. Bunlara "Katılanlar (actants)" yahut "roller" diyoruz. "Katılanlar", hikâyenin temel şahıs kadrosu olarak düşünülebilir. Ancak katılanlar ile normal şahıs kadrosu arasında bazı farklar vardır. Katılanlar, birer şahıs, birer aktör değil, birer "rol"dür: Hikayedeki birçok şahıs, tek bir role ait olabilir yahut tek bir şahıs birkaç rol üstlenebilir.

Şöyle bir masal düşünelim: *"Bir dev padişahın elmas tacını çalar. Padişah, Keloğlan'ı tacını geri alması için görevlendirir. Keloğlan, bir oduncunun verdiği sihirli kılıçla dev ve devin yedi kardeşini yener ve tacı geri alır."*

Bu masalın normal şahıs kadrosunu şöyle gösterebiliriz:

- 1) Padişah,
- 2) Keloğlan
- 3) Oduncu
- 4) Dev
- 5) Devin 7 kardeşi

Greimas'ın "katılanlar şeması"na göre bir masalda temel olarak daima altı rol, altı katılan bulunur: Her masalda yapılacak bir iş vardır. Bu iş, bir kahraman (ÖZNE) tarafından bir şeyin (NESNE) elde edilmesi işidir. Bu nesne elde edilirken birileri kahramana yardım eder, birileri ise onu engellemeye çalışır. Yardım edenlere (YARDIMCI), engellemeye çalışanlara (ENGELLEYİCİ) denir. Ancak masalda bu işin yapılmasını isteyen birinin ve bu nesneden yararlanacak bir diğer kişinin de bulunması gerekir. İşin yapılmasını emredene (YÖNLENDİRİCİ), o işten yararlanana da (YARARLANAN) denir.

İşte bu altı rol, masalların ve hikâyelerin katılanlar (actant) kadrosunu yani roller kadrosunu meydana getirir:

- 1) YÖNLENDİRİCİ
- 2) NESNE (cansız, canlı, insan vb. olabilir.)
- 3) ÖZNE
- 4) YARDIMCI
- 5) ENGELLEYİCİ
- 6) YARARLANAN

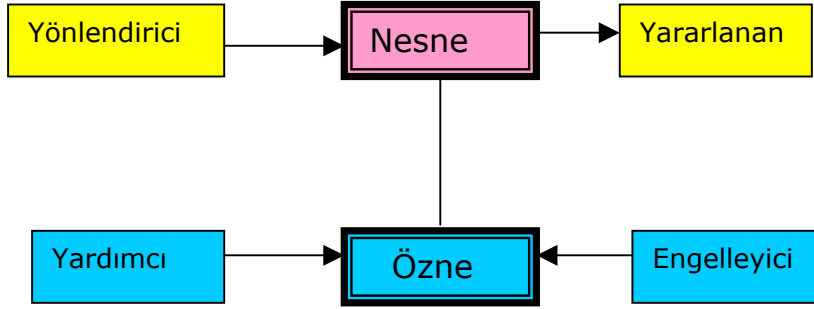
Şimdi masalımızın şahıs kadrosunun bu rolleri nasıl paylaştığını görelim:

- 1) YÖNLENDİRİCİ : Padişah
- 2) NESNE : Elmas taç
- 3) ÖZNE : Keloğlan
- 4) YARDIMCI : Oduncu
- 5) ENGELLEYİCİ : Dev ve devin yedi kardeşi
- 6) YARARLANAN : Padişah

Görüldüğü gibi, şahıs kadrosuyla, katılanlar kadrosu bazı yönlerden farklıdır. Şahıslar kadrosunda sadece canlı varlıklar bulunmasına karşılık, roller kadrosunda nesnelere de yer alabilmektedir. Diğer taraftan aynı görevi yüklenen birçok şahıs, aynı rolü oynayabilir.

Katılanlar Şeması : (schéma actantiel)

Roller arasındaki ilişkiler, şöyle bir tablo ile gösterilebilir :

Bu rollerden **yönlendirici ve yararlanan**, bilme eksenini yahut bildirişim eksenini oluşturur, karar ve haberleşme rolünü üstlenir. **Yardımıcı, özne ve engelleyici**, yapabilme eksenini oluşturur, gücü gösterir. **Özne ve nesne**, istek eksenini oluşturur, görev ilişkisini gösterir. Böylece metinde araştıracağımız üç eksen ortaya çıkar :

- Bildirişim eksenini : YÖNLENDİREN-YARARLANAN
- Güç eksenini : YARDIMCI-ÖZNE-ENGELLEYİCİ
- İstek eksenini : ÖZNE-NESNE

B) BİR UYGULAMA:

Şimdi aşağıda küçük bir metin üzerinde katılanları bulalım:

" Kral "İşte sana emanet edeceğim mektup" dedi; "Ey şövalye onu kendi eline Prens'e ver."

- Efendimiz, mektubu sahibine ulaştıracağım.
- Prens, Roma'dadır.
- Roma'ya gideceğim.
- Fakat isyan eden âsilerin ele geçirdiği topraklardan geçmek zorunda kalacaksın. Bunlar mektubu ele geçirmek isteyebilirler.
- O topraklardan geçebilirim.
- Yolunun üstüne çıkacak hainlerle savaşmak zorunda kalacaksın.
- Onlarla savaşabilirim.
- Yolda sana refakat edecek bu muhafızları emrine veriyorum.

- Teşekkür ederim efendimiz.”

I) YÖNLENDİREN

Kral “İşte sana emanet edeceğim mektup” dedi; “Ey şövalye onu kendi elinle Prens’e ver.”

- **Efendimiz**, mektubu sahibine ulaştıracam.
- Prens, Roma’dadır.
- Roma’ya gidecem.
- Fakat isyan eden âsilerin ele geçirdiği topraklardan geçmek zorunda kalacaksın. Bunlar mektubu ele geçirmek isteyebilirler.
- O topraklardan geçebilirim.
- Yolunun üstüne çıkacak hainlerle savaşmak zorunda kalacaksın.
- Onlarla savaşabilirim.
- Yolda sana refakat edecek bu muhafızları emrine veriyorum.
- Teşekkür ederim **efendimiz**.

II) ÖZNE

Kral “İşte sana emanet edeceğim mektup” dedi; “Ey **şövalye** onu kendi elinle Prens’e ver.”

- Efendimiz, mektubu sahibine ulaştıracam.
- Prens, Roma’dadır.
- Roma’ya gidecem.
- Fakat isyan eden âsilerin ele geçirdiği topraklardan geçmek zorunda kalacak**sın**. Bunlar mektubu ele geçirmek isteyebilirler.
- O topraklardan geçebilirim.
- Yolunun üstüne çıkacak hainlerle savaşmak zorunda kalacak**sın**.
- Onlarla savaşabilirim.
- Yolda sana refakat edecek bu muhafızları emr**ine** veriyorum.
- Teşekkür ederim efendimiz.

III) NESNE

Kral “İşte sana emanet edeceğim **mektup**” dedi; “Ey şövalye **onu** kendi elinle Prens’e ver.”

- Efendimiz, **mektubu** sahibine ulaştıracam.
- Prens, Roma’dadır.
- Roma’ya gidecem.
- Fakat isyan eden âsilerin ele geçirdiği topraklardan geçmek zorunda kalacaksın. Bunlar **mektubu** ele geçirmek isteyebilirler.
- O topraklardan geçebilirim.
- Yolunun üstüne çıkacak hainlerle savaşmak zorunda kalacaksın.
- Onlarla savaşabilirim.
- Yolda sana refakat edecek bu muhafızları emrine veriyorum.

- Teşekkür ederim efendimiz.

IV) YARDIMCI

Kral "İşte sana emanet edeceğim mektup" dedi; "Ey şövalye onu kendi elinle Prens'e ver."

- Efendimiz, mektubu sahibine ulaştıracağım.
- Prens, Roma'dadır.
- Roma'ya gideceğim.
- Fakat isyan eden âsilerin ele geçirdiği topraklardan geçmek zorunda kalacaksın. Bunlar mektubu ele geçirmek isteyebilirler.
- O topraklardan geçebilirim.
- Yolunun üstüne çıkacak hainlerle savaşmak zorunda kalacaksın.
- Onlarla savaşabilirim.
- Yolda sana refakat edecek **bu muhafızları** emrine veriyorum.
- Teşekkür ederim efendimiz.

V) ENGELLEYEN

Kral "İşte sana emanet edeceğim mektup" dedi; "Ey şövalye onu kendi elinle Prens'e ver."

- Efendimiz, mektubu sahibine ulaştıracağım.
- Prens, Roma'dadır.
- Roma'ya gideceğim.
- Fakat isyan eden **âsilerin** ele geçirdiği topraklardan geçmek zorunda kalacaksın. **Bunlar** mektubu ele geçirmek isteyebilirler.
- O topraklardan geçebilirim.
- Yolunun üstüne çıkacak **hainlerle** savaşmak zorunda kalacaksın.
- Onlarla savaşabilirim.
- Yolda sana refakat edecek bu muhafızları emrine veriyorum.
- Teşekkür ederim efendimiz.

VI) YARARLANAN

Kral "İşte sana emanet edeceğim mektup" dedi; "Ey şövalye onu kendi elinle **Prens'e** ver."

- Efendimiz, mektubu **sahibine** ulaştıracağım.
- **Prens**, Roma'dadır.
- Roma'ya gideceğim.
- Fakat isyan eden âsilerin ele geçirdiği topraklardan geçmek zorunda kalacaksın. Bunlar mektubu ele geçirmek isteyebilirler.
- O topraklardan geçebilirim.
- Yolunun üstüne çıkacak hainlerle savaşmak zorunda kalacaksın.
- Onlarla savaşabilirim.
- Yolda sana refakat edecek bu muhafızları emrine veriyorum.

- Teşekkür ederim efendimiz.

Katılanları (actants) şu renklerle gösterelim:

- I) YÖNLENDİREN
- II) ÖZNE
- III) NESNE
- IV) YARDIMCI
- V) ENGELLEYEN
- VI) YARARLANAN

Bu durumda metinde bütün halinde aktanları gösteren kelimeler şunlardır:

Kral "İşte sana emanet edeceğim **mektup**" dedi; "Ey **şövalye** onu kendi elinle **Prens**'e ver."

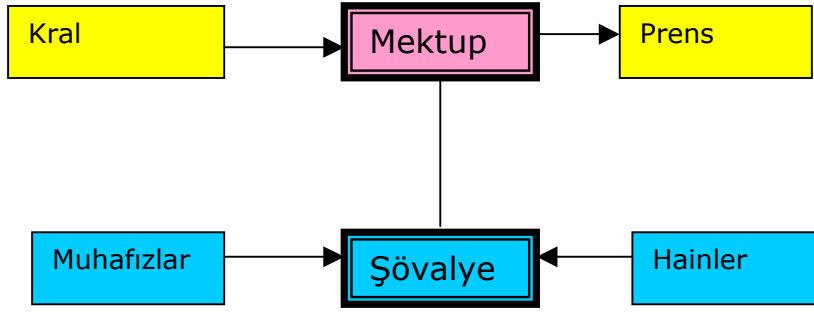
- **Efendimiz**, **mektubu** **sahibine** ulaştıracam.
- **Prens**, Roma'dadır.
- Roma'ya gideceğim.
- Fakat isyan eden **âsilerin** ele geçirdiği topraklardan geçmek zorunda kalacak**sın**. **Bunlar** **mektubu** ele geçirmek isteyebilirler.
- O topraklardan geçebilirim.
- Yolunun üstüne çıkacak **hainler**le savaşmak zorunda kalacak**sın**.
- Onlarla savaşabilirim.
- Yolda sana refakat edecek **bu muhafızları** emr**ine** veriyorum.
- Teşekkür ederim **efendimiz**.

Metnin aktanlarını bütün olarak liste halinde şöyle gösterebiliriz:

- A) YÖNLENDİREN: Kral
- B) ÖZNE :Şövalye
- C) NESNE : Mektup
- Ç) YARDIMCI : Muhafızlar
- D) ENGELLEYEN : Hainler
- E) YARARLANAN : Prens

Metnin Katılanlar Şeması (schéma actantiel) :

Roller arasındaki ilişkiler de şöyle bir tablo ile gösterilebilir :

Böylece metinde araştıracağımız üç eksen ortaya çıkar :

- 1) Bildirişim eksenini : YÖNLENDİREN-YARARLANAN**
- 2) Güç eksenini : YARDIMCI-ÖZNE-ENGELLEYİCİ**
- 3) İstek eksenini : ÖZNE-NESNE**

©<http://www.ege-edebiyat.org>